DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

2020 BALANDŽIO 4 D. NR. 14 (40)

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Karantino knygų dešimtukai

Socialiniuose tinkluose ir spaudoje dabar dažnai gali pamatyti, kaip žmonės dalijasi knygų rekomendacijomis, perskaitytų knygų įspūdžiais ir nuomonėmis, kokias knygas dabar verta skaityti. Pirmauja A. Camus „Maras", E. A. Poe „Raudonosios mirties kaukė" ir kitos su įvairaus plauko apokaliptinėmis variacijomis, dažniausiai, žinoma, realistinėmis, nes dvasinė apokalipsė minios dažniausiai nedomina. (Nors man E. A. Poe kūrinių pasaulis, tarkim, yra paralelinis realybei, vykstantis prote, sapnuose, vaizduotėje).

Pasiūlyti netgi apokaliptinių knygų dešimtukai – netgi kiek juokinga dėl to. Tartum koks Apučio apsakymas iš brandžiojo sovietmečio laikų mažiau dvelktų egzistencine neviltimi – tarkim, kad ir jo novelė „Gegužė ant nulūžusio beržo", kur žmona nei iš šio, nei iš to šluotražiu išduria vyrui akis. Tos moters nevilties, neprakalbinamos ir neiškalbamos, iki šiol negaliu pamiršti. To liūdno, abejingo peizažo, kuriame žmonės – tarsi atsitiktinės likimo išmėtytos figūrėlės, nieko negalinčios spręsti, o tik laukiančios likimo rankos, kuri stumtels juos viena ar kita kryptimi.

Užtat man šitie apokaliptinių knygų dešimtukai atrodo keisti. Juk bene kiekvienas literatūros kūrinys kalba apie vienokią ar kitokią baigtį – jei ne tekstu, tai potekste, jei ne sakiniu, tai sintakse, jei ne teiginiu, tai metafora. Matyt, mes tiek įpratome vartoti, ir vartoti pagal kažkieno rekomendacijas ir pagal tam tikrą madingą ideologinę liniją (klimato kaitos, *me too*, feminizmo, lygių galimybių ir t.t.), kad netgi literatūros ar meno kūrinio nebeįstengiame laisvai pasirinkti. Kita vertus, kaip niekada anksčiau juntu literatūros laikinumą – visada kalbama apie naujas knygas, retai – apie senas, laiko išbandytas, pamirštas (pelnytai ir nepelnytai), keistas, nešiuolaikiškas.

Neseniai perskaičiau rusų rašytojo Andrejaus Platonovo (1899–1951) „Duobę", išleistą Nepriklausomybės pradžioje. Kukli, aptriušusi knygelė – o kokia galinga proza!.. Skaityti ją sunku, bet perskaičius pamiršti neįmanoma. Tokiai literatūrai nusispjaut į madingas tendencijas ir knygų dešimtukus, nes ji jau anapus laiko. Ir kalba apie apokalipsę, kuri buvo (o gal ir tebėra) reali, tik tarsi prisidengusi užmaršties šydu lyg sena koketė, laukianti tamsybių valandos.

Todėl vargu ar literatūrai ir menui reikia būti aktualiam – nesvarbu, siautėtų pandemija ar ekonominė krizė, vyrautų klimato kaitos ar žaliavalgystės temos, prie bet kokio vartotojo prisitaikančios ezoterinės praktikos ar aklas, negailestingas ir nelankstus fanatizmas. Nes lieka tik tai, kas amžina. O amžina tai, kas artima ir suprantama ir viduramžių, ir Apšvietos, ir naujųjų laikų žmogui. O gal ir tai, kas nesuprantama. Gal netgi labiau.

O šiaip man vis dėlto keista, kad į apokaliptinių knygų dešimtukus niekas neįtraukia Naujojo Testamento. Lyg nebūtų tokio galingo teksto, kaip Apreiškimas Jonui. Gal per daug baugu?.. Bet juk audringoje jūroje, besiblaškančioje valtyje panikuojant mokiniams, Kristus ramiai sau miega. Ko gi jūs bijot? – sako pažadintas. – Juk aš su jumis.

Iš tiesų – ko gi mes bijome?

Renata Šerelytė

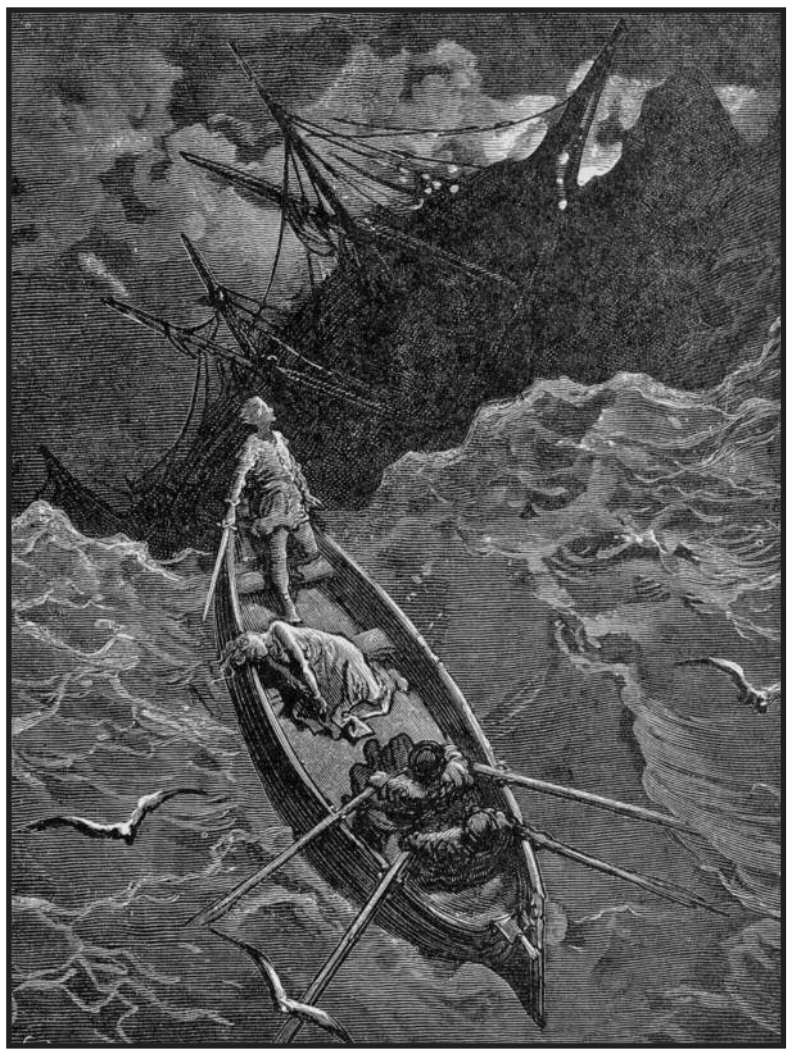

Gustavo Dore iliustracija

* * *

Vis dėlto poezija yra greta
matematikos.

Taupumas. Askezė. Grožis
griežtų sprendimų.

Nežinomąjį, jei pasiseks,
rasi.

Tik poezijoje net atrastas
jis lieka

Nežinomasis.

Aidas Marčėnas

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2020 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo" priedui „Kultūra", projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvybės puoselėjimas pasaulyje"

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Karantino knygų dešimtukai • **2-as psl. Algis Vaškevičius.** Dokumentinėje apybraižoje – poetės Eglės Juodvalkės meilė Lietuvai/ *In memoriam*: Eglė Juodvalkė • **3-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė.** Torill Kove: „Visi mano filmai autobiografiniai" • **4-as psl. Marija Remienė.** Mūsų Tėtis (4) • **6-as psl. Vytautas Varanius.** Šiltnamis. Ištrauka iš romano • **7-as psl. Neringa Dangvydė.** Lidijos Šimkutės poezija primena Čiurlionio paveikslus, persmelktus efemeriškos šviesos • **8-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė.** Kino pavasaris namuose

Kitame numeryje: Julija Paltarokaitė-Šalkauskienė – S. Šalkauskio kūrybos populiarintoja • Karantino knygos – naujos ir senos, pamirštos ir atrastos

Redaguoja **Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com** • Maketuoja **Jonas Kuprys**

Dokumentinėje apybraižoje – poetės Eglės Juodvalkės meilė Lietuvai

E. Juodvalkė skaito savo poeziją

Algis Vaškevičius

Kovo mėnesį Lietuvos televizija parodė dokumentinę apybraižą iš ciklo „Legendos. Šiandien ir visados", kurios herojė – poetė, penkių poezijos ir vienos autobiografinės knygos autorė Eglė Juodvalkė. Beruošiant šį straipsnį spaudai, pasiekė netikėta ir skaudi žinia apie poetės mirtį. Net sunku įsivaizduoti, kad ateinantis *Poezijos pavasaris* ir *Santaros-Šviesos* suvažiavimas jau bus be Eglės... Ji liks mūsų atmintyje kaip atkakli, drąsi, kūrybinga ir ištikima kultūrininkė ir jautri poetė.

Išeivijos rašytoja, kultūrininkė, visuomenininkė E. Juodvalkė buvo dažna viešnia Lietuvoje, ji čia atvykdavo ir du kartus per metus, dalyvaudavo „Poezijos pavasario" renginiuose, kur skaitydavo savo poeziją, taip pat „Santaros-Šviesos" federacijos konferencijose. Poetė įsteigė savo tėvo Antano Juodvalkio stipendiją, kurią buvo paskyrusi Vytauto Didžiojo universiteto studentams už jų studijų puikius pasiekimus, aktyvią visuomeninę ir kultūrinę veiklą.

Jos tėvas 1934–1938 m. studijavo Vytauto Didžiojo universitete ekonomikos mokslus, 1936–1940 m. buvo Taupomųjų kasų vertybinių popierių skyriaus vedėjas, priklausė Jaunosios Lietuvos sąjungai, vadovavo vienam iš šios sąjungos skyrių. 1936–1960 m. A.Juodvalkis buvo korporacijos Neo-Lithuania valdybos pirmininkas. Per okupacijas jis dalyvavo pogrindinėje veikloje, o 1944 m. pasitraukė į Vakarus.

1949 m. jis atvyko į Ameriką, gyveno Čikagoje, buvo aktyvus Amerikos lietuvių tautinės sąjungos narys, Pasaulio Lietuvių Bendruomenės sekretorius, dalyvavo Amerikos lietuvių tarybos veikloje. A. Juodvalkis bendradarbiavo spaudoje, rašė straipsnius „Darbininke", „Dirvoje", „Drauge", „Naujojoje viltyje", „Tėviškės žiburiuose". A. Juodvalkis mirė 2003 metais.

E. Juodvalkė gimė emigracijoje Čikagoje, bet visą gyvenimą paskyrė Lietuvai, nuolat keldama klausimą – „Kuo aš galiu būti naudinga Lietuvai?". Čikagos universitete ji studijavo slavistiką ir lietuvių kalbą, vėliau buvo teatro meno studijos, o nuo 1976 iki 1995 metų poetė dirbo Laisvosios Europos radijo lietuvių skyriuose – iš pradžių New Yorke, vėliau – Vokietijoje, Miunchene.

Naujojoje dokumentinėje apybraižoje apie poetę kalba režisierė Ramunė Rakauskaitė, gyvenusi Čikagoje ir gerai pažinusi poetę, taip pat kunigas Antanas Saulaitis, kitas jos senas pažįstamas žurnalistas Mykolas Drunga, taip pat literatūrologas doc. dr. Darius Kuolys, literatūrologė prof. Dalia Kuizinienė.

„Eglė Juodvalkė – vienas pačių šviesiausių mano pažįstamų žmonių. Mano pažintis su ja prasidėjo nuo jos poezijos knygos, kurią įsigijau Čikagoje, „Draugo" laikraščio knygynėlyje, ją matydavau renginiuose, dar nebuvome pažįstamos, o vėliau, maždaug prieš dvidešimt metų susipažinome", – pasakojo filme režisierė.

Pasak jos, E. Juodvalkė augo absoliučiai lietuviškoje šeimoje, kur buvo draudžiama kalbėti kita kalba ir ji visada jautėsi lietuvė, namuose nuolat buvo kalbama apie Lietuvą, gyventa jos rūpesčiais. Būsimoji poetė pasirinko slavistikos studijas vien todėl, kad tai buvo vienintelė galimybė studijuoti ir lietuvių kalbą, tad jos pačios lietuviška kalba yra labai graži ir taisyklinga, perimta iš žemaitės motinos ir aukštaičio tėvo.

„Aš būčiau rinkusis lituanistiką, bet tame universitete jos nebuvo, o man studijuojant lietuvių kalbos kursui reikėjo studentų, lankiau kalbininko Petro Joniko paskaitas ir man lietuvių kalbą užskaitė kaip vieną iš slavų kalbų, nes nebuvo lituanistikos ar baltistikos fakultetų – tie dalykai buvo sutvarkyti vėliau", – pasakojo poetė.

Pasak D. Kuolio, poetė galėjo puikiai integruotis į anglosaksų literatūrą, bet ji jautėsi įsipareigojusi Lietuvai, kurios net nebuvo mačiusi ir pažinusi. Labai svarbus ir jos įsitraukimas į „Santaros" ratą, kai ji pateko į Vytauto Kavolio „tinklą". Literatūrologas filme pastebėjo, kad E. Juodvalkė visada stengdavosi dalyvauti „Santaros-Šviesos" federacijos suvažiavimuose, sėdėdavo jų metu pirmoje eilėje ir išklausydavo visus pranešimus, po kurių pasidalydavo savo nuomone, kas pavyko geriau ir kas ne taip gerai.

Šiltai apie poetę kalba ir prof. D. Kuizinienė, kuri primena, kad Eglė buvo ir liko ištikima tautinės minties organizacijos Neo-Lithuania narė, kaip ir jos tėvas. Kun. A. Saulaitis teigia, jog ši organizacija nebuvo tokia didelė kaip ateitininkai ar skautai, joje būrėsi tautiškumą palaikantys inteligentai studentai.

„Mano pirmas ir antras eilėraščiai buvo parašyti lietuviškai ir išspausdinti „Ateities" žurnale, bet ateitininke nebuvau, aš visada buvau neo-lituanė. Jei skautų šūkis yra „Dievui ir tėvynei", tai mano organizacijos šūkis „Tėvynei ir dievui" – tik toks ir skirtumas", – filme aiškino E. Juodvalkė.

Nukelta į 3 psl.

EGLĖ JUODVALKĖ

sugrįžusi mįslėm kalbu mįslėm rašau . . .

atspėk ko pasakyti nedrįsau
ko tu paklausti negalėjai
atspėk žodžius
karčius kaip ligi šiol nepabučiuota
senelės kapo žemė Salake

atspėk žodžius
kaip gintaro saujelė
kruopščiai surinktus
ir nuvežtus
ir vėl išvežtus

Eglė Juodvalkė ir VDU lituanistės magistrantės Aistė Stremaitytė ir Sigita Bietkytė, apdovanotos Eglės tėvo Antano Juodvalkio stipendija už partizanų temos literatūros tekstuose tyrimus, 2015 m. A. Vaškevičiaus nuotr.

Atkelta iš 2 psl.

Anglų kalba eilėraščius ji pradėjo rašyti geometrijos pamokose, o priėjęs mokytojas pakėlęs popieriaus lapą tai pamatė ir paprašė pasilikti po pamokos. Tada jis pasakęs, kad norėtų paskaityti daugiau tų mano eilėraščių, o juos peržiūrėjęs grąžino su pastaba paraštėje: „suaugę žmonės nerimuoja". E. Juodvalkė sakė, kad tada jai buvo 16 metų ir po šios pastabos visa jos rašoma poezija niekada neturėjusi rimo.

Pasak filme kalbančios prof. D. Kuizinienės, ir Eglės, ir kitų jos kartų moterų poečių emigracijoje kūryboje rimo nebuvo – gal dėl to, kad nebuvo būtinybės jį naudoti, o gal ir dėl svetimoje aplinkoje Amerikoje ar Australijoje iš poezijos nebuvo to reikalaujama.

Filme panaudota daug archyvinės medžiagos iš „Poezijos pavasario" renginių, kurių metu įvairiai auditorijai E. Juodvalkė skaito savo poezijos eilutes.

Šiltai apie poetę šioje kino apybraižoje atsiliepiantis kun. A. Saulaitis pabrėžė, kad E. Juodvalkė mokėjo kalbėtis su visais, visus galėjo išklausyti ir pasistengti suprasti. Be to, ji turėjo puikią sąmokslo gyslelę, buvo įdomi pašnekovė ir labai svetinga. Kunigas prisiminė ir tai, kaip sunkiai reagavo jos tėvai sužinoję, kad Eglės būsimasis vyras yra lenkas, o ne lietuvis.

Jos vyras Henrykas Skwarczynskis – keliautojas ir rašytojas, išmokęs lietuvių kalbą padedamas E. Juodvalkės mamos. Nors jos tėvas iš pradžių pasakęs, kad „lenkas namų slenksčio neperžengs", ir pirmojo būsimojo žento apsilankymo metu kelias valandas sukęs ratus aplink Marquette parką Čikagoje, tačiau dukra nenusileidusi, nes savo nuomonę ji turėjo tvirtą ir jos nekeisdavo.

Poetė išleido poezijos knygas „Jei tu paliesi mane", „Pas ką žiedas žydi" Čikagoje, o Lietuvoje, kur 1991 metais ji tapo Rašytojų sąjungos nare išėjo rinktinė „Mnemosinės vėrinys", „Veidrodis ir tuštuma" (lietuvių ir anglų kalbomis). 2011 metais pasirodė poezijos knyga „Sakalai naktį nemiega" partizanine tematika. Ši tema poetei buvo labai artima, o ją įkvėpė, pasak R. Rakauskaitės, Čikagoje pamatyta paroda „Karas po karo", pasakojanti apie antisovietinį pasipriešinimą Lietuvoje 1944–1953 metais. Poetė lankėsi įvairiose Lietuvos mokyklose, kur buvo susitikusi su jaunimu, skaitė savo poeziją ir diskutavo šia tema.

Naujajame filme kun. A. Saulaitis kalba ir apie poetės ligą – nuo mažų dienų ji sirgo cukralige, apie savo patirtis parašė ir autobiografinę knygą „Cukraus kalnas, arba Lietuvės cukrininkės nuotykiai Amerikoje ir kitose egzotiškose šalyse". Jai buvo persodinti ir inkstai, ir kepenys, bet poetė niekada nepasidavė, įrodė, kad su šia liga galima gyventi.

Anot D. Kuizinienės, poetė susitikinėjo su kitais diabeto ištiktais žmonėmis, Diabeto asociacijos nariais ir įkvėpė jiems vilties bei tikėjimo, parodė kovotojos pavyzdį. Apie šią kovą filme pasakoja ir R. Rakauskaitė, prisiminusi, kad poetė tiesiog išmoko susidraugauti su savo liga. „Aš vakare eidamas miegoti pasimeldžiu už man brangius žmones, ir pirmiau-sia mano maldą būna už Eglę, o po to – už kitus", – filme sako kun. A. Saulaitis.

„Tavo charakteris – lietuvių pagonių genų, žemaitiško užsispyrimo, europinių principų, amerikietiško ryžto mišinys", – taip apie E. Juodvalkę minėtoje knygoje teigė jos vyras, ir tuo tarsi viskas pasakyta.

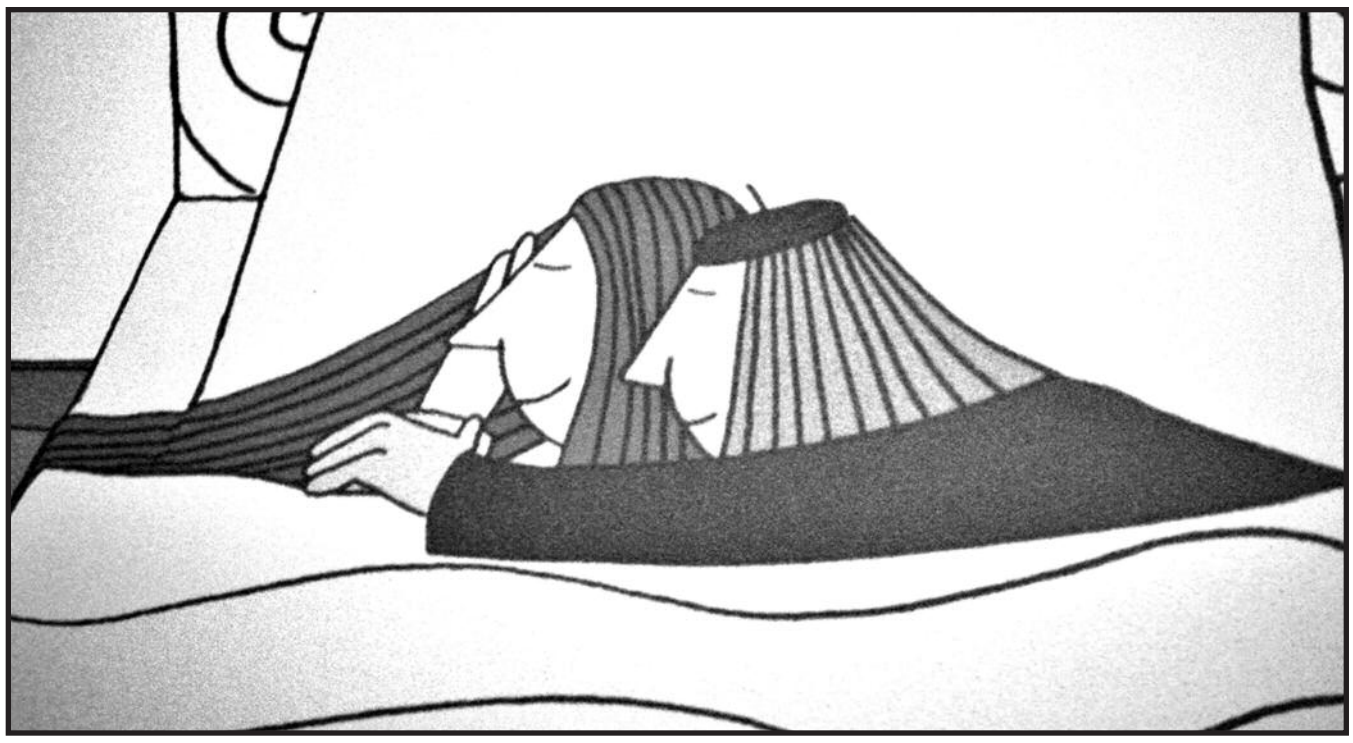

Torill Kove animacinis filmas apie danų poetą Kaspar Jørgensen ir garsią norvegų rašytoją Sigrid Undset

„Visi mano filmai autobiografiniai"

„Oskaro" premijų laureatės **Torill Kove** viešnagė Vilniaus knygų mugėje

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Vienos kuklios moters sėkmės istorija. Ši kanadietė, norvegų kilmės animatorė, režisierė, rašytoja į Vilnių buvo atvykusi Šiaurės ministrų tarybos kvietimu, o jos filmų programą sudarė dailininkė Sigutė Chlebinskaitė.

Kas labiausiai nustebino susitikimuose su ja? Atvirumas, kuklumas ir noras pakelti žiūrovų dvasią – tarsi juos paskatinti, kad viskas yra įmanoma. Tiesa, „Oskarai" nekrenta iš dangus, tačiau iki jo būta pasaulio stebėjimas, kuris visada prasideda nuo šeimos ir gyvenamosios aplinkos. Gimusi Norvegijoje, Hamaro mieste, paauglystę praleido Afrikoje, kur jos tėvai buvo atsakingi už tarptautines pagalbos misijas, vėliau Kanadoje, Montrealyje, studijavo architektūrą ir įsigijo miestų planavimo specialybę, kuri jos visai nežavėjo, tačiau išmokė profesionaliai piešti, o piešti mėgo nuo mažens. Praradusi darbą suprato, kad tai labiausai jai patinka ir tinka: vaikščiodama į Darbo biržą su humoru stebėjo save iš šalies, kaipgi jai vis nesiseka bendrauti su būsimais darbdaviais ir vis paišė komiksus.

Taigi suprato, kad piešti jai labiausiai patinka ir tinka, nors iki trisdešimties apskritai nežiūrėjo animacijos. Kaip animatorė buvo savamokslė, Concordia University apsisprendė ją studijuoti. Taigi intelektas ir talentas niekur nedingsta, ypač jei darai tai, ką tikrai žinai, patyrei, išjautei. „Supratau, kad tokiu būdu galiu save išreikšti, o visi mano filmai yra autobiografiniai", – sako autorė, ir tai yra jų sėkmės paslaptis. 1990-aisiais ėmė dirbti Nacionaliniame Kanados Filmų Institute (NFB), o 1995 m. institutas išleido jos vadovėlį „Keli pasirinkimai".

Apie močiutę. Pirmasis „Oskaras" – už patį pirmąjį animacinį filmą „Mano močiutė lygino karaliaus marškinius" (1999). Jei tinkamai suvokei savo likimą – opa (!) – iš karto laurai! (Pasauliniame Zagrebo animacinių filmų festivalyje jis taip pat pelnė specialaus pripažinimo apdovanojimą – „už linksmą ir išradingą būdą papasakoti asmeninę ir praeities istoriją", kartu – ir Quebec kino industrijos prizą *Prix Jury*.). Pamatęs šį filmuką, supranti, kad jis vertas apdovanojimų. Kiek daug ir taupiai gali papasakoti vaizdais! Ir pasakoji tai, kas svarbu: savo šalies istoriją. Filmas neskirtas linksminti, nors humoro jame yra nemažai. Sukurtas pagal tikrą autorės močiutės istoriją: pamatai Norvegiją prieškario, karo ir pokario metais, žmones, aprangą, papročius, gyvenseną, gamtą, namus, buitį.

Močiutė prisipažino, kad tikrai taip buvo. Atvykusiam iš Danijos su žmona Matilda karaliui Karlui reikėjo nesuglamžytų marškinių. Taigi buvo rasta rūbų parduotuvė, močiutė čia lygindavo drabužius. Kad lygina ir karaliaus marškinius, močiutė suprato pamačiusi ant marškinių karališką monogramą ir pasekė, kur juos kurjeris neša. Vėliau, per Antrąjį pasaulinį karą, 1940 m. Oslą okupavus vokiečiams, senelės ryšys su karaliumi nutrūko, nes jis nepasidavė ir jam teko laikinai, kol baigsis karas, išvykti į Angliją ir iš ten vadovauti pasipriešinimui. Okupantų karei viams irgi reikėjo išlygintų baltinių, buvo nurodytos tos pačios specialistės, tuomet močiutei su draugėmis, Hoff parduotuvės lygintojoms, ir kilo mintis gadinti jų uniformas tarsi pogrindyje (apdegindavo lygintuvu, lygino taip, kad sagos išbyrėtų...). Torill perpasakota ironiška ir tiesmukiška senelės istorija – tai ir pasipriešinimo istorija, visiems laikams įamžinanti jos močiutę ir parodanti norvegų tautos dvasią (pargrįžęs karalius lygintojas apdovanojo ordinu „Už drąsą").

Torill Kove Vilniaus knygų mugėje.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

Apie meilę. Apie rašytojus. Dar vieną „Oskarą" (ir „Genie" apdovanojimą už geriausią trumpametražį animacinį filmą) pelnė kitas poetiškas, romantiškas Torill Kove filmas „Danų poetas" (2006). Siužetas apie danų poetą Kaspar Jorgensen, kuriam, praradus įkvėpimą, daktaras pataria išvykti atostogų į Norvegiją. Ten jis ketino susitikti su kita garsia rašytoja Sigrid Undset. Jo kelionė labai keista: bekeliaudamas darganotu oru pasiprašo maisto ir pastogės vienoje sodyboje, ten pamilsta Ingeborgą, kuri ten ganė vištas ir skaičiavo žvaigždes. Tačiau anoji susižadėjusi su kaimynu ūkininku. Kasparui Ingeborga pažada nekirpti plaukų tol, kol jiedu vėl susitiks. Sudaužyta širdimi ir tuščiomis rankomis Kasparas grįžta namo, taip ir neaplankęs rašytojos Sigrid.

Nukelta į 8 psl.

Marija Aliodija Bareikaitė-Remienė

Mūsų Tėtis (4)

Didžiojo lietuvių tautos egzodo 75-mečiui

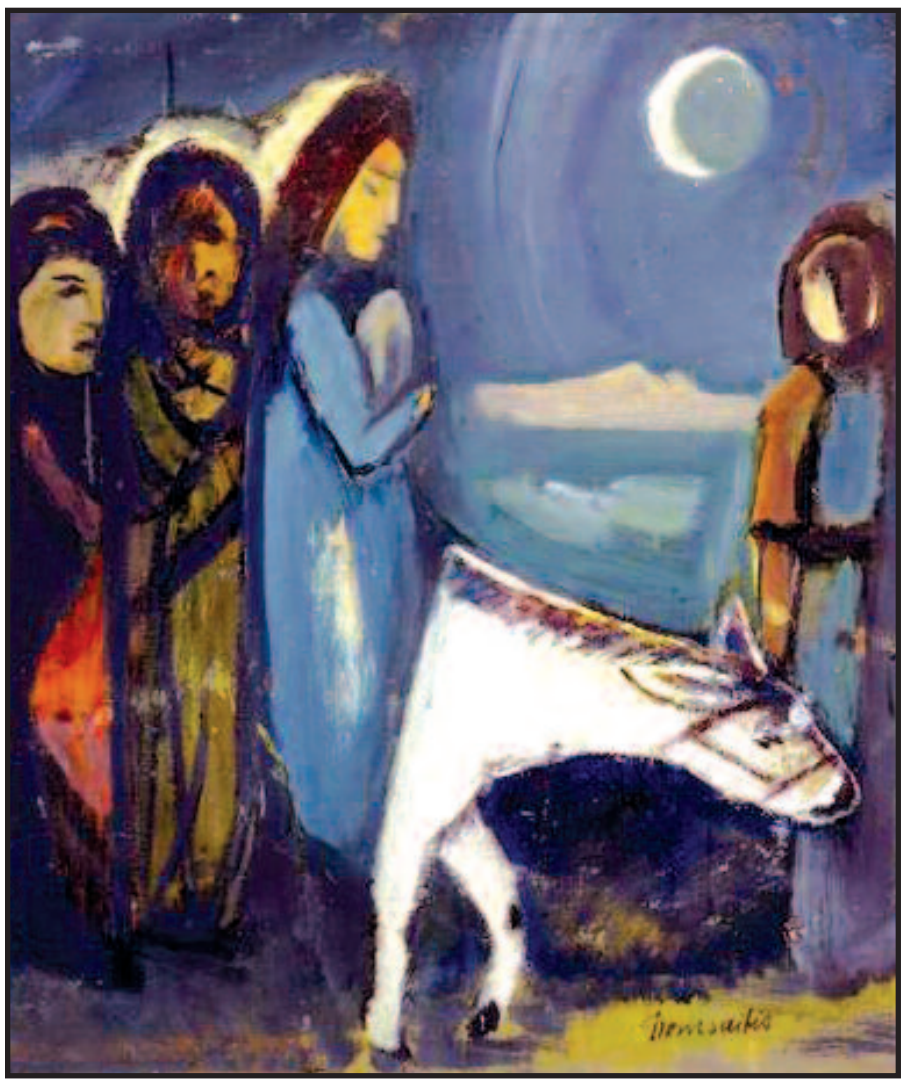

Pranas Domšaitis, *Bėgimas į Egiptą*, 1958.

Tęsinys. Pradžia 2020 m. kovo 14 d. „Kultūroje"

Tėvų ateities planai ir okupacijos pradžia

Jono Bareikos šeimos gyvenimas gerėjo, tėveliai kūrė gražios ateities planus. Atgavus Vilnių buvo imta planuoti pasistatyti didelį mūrinį namą Vilniuje, nes vaikams teksią mokytis universitete. Žemę ir visą ūkį planuota išnuomoti, pirkti mašiną ir ramiai gyventi. Tėveliui sekėsi rangovo darbas, daugėjo užsakymų, vaikai mokėsi. Laisvoje, nepriklausomoje Lietuvoje mūsų šeima Tėvelio ir Mamytės dėka gyveno neblogai.

Vasario 16-osios Lietuvoje klestėjo gyvenimas, sparčiai daugėjo mokyklų ir gabaus jaunimo. Tačiau ramų ir prasmingą Lietuvos piliečių gyvenimą užtemdė pirmoji sovietų okupacija. Sunkiai slinko 1940 m. vasara. Visi laukė kažkokių įvykių pasaulyje. Laukė karo. Buvo aišku, kad ir mūsų šeima turi keisti planus. Kiekvieną dieną girdėdavome apie naujus suėmimus. Ir tėveliai laukė savo eilės. Prasidėjo krašto rusinimas, Bažnyčios persekiojimas, vyko žmonių suėmimai ir žudymai. Žmonių suėmimai vyko visus metus, buvo griaunama Lietuvos valstybė, pradėta naikinti ir tautos kultūra.

Vieną ankstų rytą Tėtis pažadino mane ir nepravėręs užuolaidos parodė, kas vyksta gatvėje. Mačiau rusišką karišką mašiną ir joje kareivius su šautuvais. Apie politiką nieko neišmaniau, bet supratau, kad vyksta kažkas labai negera. Viena mašina su kareiviais sustojo prie mūsų mokyklos durų. Buvo vasaros pradžia, ir mokykla buvo tuščia, atostogų metas. Kareiviai išsivedė mokyklos vedėją. Jo žmona su sūnumi buvo išvykusi į savo tėviškę atostogų. Įsodino vedėją, kaip kokį nusikaltėlį, į mašiną ir išvažiavo. Kareivių mašinos zujo, kai kur sustodamos, rinkdamos kaimo mokytojus. Tai buvo gražus birželio 14-osios rytas. Mokyklos vedėjo žmona, sužinojusi kas įvyko, grįžo į Musninkus, važiavo į Ukmergę, į okupantų būstinę, prašyti ją su sūneliu nuvežti pas vyrą. Tačiau šeima nebuvo sujungta, ir tik po daugelio metų sužinojome, kad mokyklos vedėjas mirė po metų kažkur Sibiro platybėse. Vedėjo žmona su sūnumi po 15 metų tremties grįžo į Lietuvą ir tęsė sunkų tremtinės gyvenimą. Per vieną tik 1941 m. birželio 14-osios naktį iš Lietuvos buvo ištremta daugiau kaip 17 tūkstančių žmonių. Kankinių krauju nusidažė daugelis Lietuvos vietų. Didžioji dalis lietuvių manė, kad tik karas yra vienintelė viltis išsivaduoti iš raudonojo košmaro.

Užėjus rusams ir mūsų gyvenimas pasikeitė. Tėtis atleido visus ūkio darbininkus, ėmė mažinti gyvulių, nes teko tvarkytis savo jėgomis. Blogiausia buvo su karvių melžimu, nes Mamytė nemelžė karvių ir anksčiau nedirbo sunkių ūkio darbų, o aš buvau per jauna ūkininkauti.

Vokiečiai Lietuvoje

Atėjus vokiečiams rusams teko išsikraustyti iš Lietuvos be didesnio pasipriešinimo. Mes Musninkų miestelyje nematėm jokio karo, nors Kaune, girdėjom, pasikeitimai nepraėjo taip ramiai. Visi tikėjome, kad vokiečiams atėjus Lietuva gaus nepriklausomybę, bet taip nebuvo, nors gyvenimas pamažu ėmė grįžti į senas vėžes. Daug mokytojų negrįžo į mokyklas, nes buvo išvežti į Rusiją. Bolševikai taip pat išvežė visus dvarininkus, o mūsų apylinkėje dvarų buvo daug. Visi liko be savininkų. Išvežė ir dvarininką iš Viršuliškių, kuris ėjo Ukmergės viršaičio pareigas. Jo dvare liko serganti dvarininko motina ir Kaune studijuojanti vienturtė dukra. Tėtis tuo metu jokių pareigų neturėjo, bet Ukmergės savivaldybėje nebuvo užmirštas. Greitai gavo paskyrimą užimti viršaičio pareigas – tvarkyti paliktus be savininkų dvarus ir dvi seniūnijas: Kernavės ir Čiobiškio. Tas metas nebuvo ramus, o darbas sudėtingas. Vokiečiai nuolat reikalavo įvairių duoklių, nes karas tarp Vokietijos ir Rusijos reikalavo išteklių. Vokiečiai rinko jaunuolius į kariuomenę, o viršaitis buvo už viską atsakingas. Tėvelis įvairiais būdais bandydavo papirkti vokiečius, apgaudinėti juos vaišindamas, kad tik paliktų ramybėje jaunimą. Duokles taip pat teko slėpti, užtarti vienišas moteris, padėti joms suslėpti galvijus ar lašinius, kad jų neatimtų. Tėtis vis sakydavo, kad jam visko užtenka, o kitiems su mažais vaikais yra labai sunku.

Apie Lietuvos nepriklausomybę nebebuvo net svajonių. Vokiečiams po poros metų karo pradėjo nesisekti, frontas vėl ėmė artėti prie Lietuvos. Tačiau vokiečiai ramino gyventojus, pranašaudami karą užbaigsią Vokietijos pergale. Kai frontas pasiekė Lietuvos žemę, vokiečiai vis dar įtikinėjo – jeigu gyventojams ir teksią pasitraukti, tai tik toliau nuo fronto, o pergalė garantuota, ir visi galėsime grįžti į savo namus. Sklido niūrios žinios apie antrąją sovietų okupaciją.

Tėtis ėmė kalbėti, kad jis neliks namie ir nelauks okupanto čebato bei Sibiro kankinimų. Nors artėjo Joninės, šeimos šventė, namuose tvyrojo jausmas, kad savo namuose esame tik laikini gyventojai.

Paskutinės Joninės Musninkuose

Buvo įprasta šeimoje švęsti ne gimtadienius, kaip yra dabar, bet vardadienius. Tėvelio vardo diena, Joninės, mūsų namuose buvo labai svarbi diena, ir taip buvo iki Tėvelio mirties. Musninkuose penki Jonai sutarė vardo dieną švęsti kartu ant Musės upės kranto, prie malūno. Prisimenu, kad Mama su kitomis jonienėmis daug dirbo, ruošdamos vaišes. Mes, vaikai, tokiose šventėse nedalyvaudavome, likdavome namie su tarnaite. Joninės praėjo labai gerai. Po to ilgai tėveliai prisimindavo savo paskutines Jonines su draugais Musninkuose.

Ne tik Musninkuose, visoje Lietuvoje darėsi labai neramu. Frontas priartėjo prie Lietuvos. Tėtis kūrė naujus šeimos planus, tik ne į Vilnių, o į Vakarus. Su nerimu laukėme pasikeitimų tėvynėje. Tėvelis kartodavo, kad mūsų šeima turi būti kartu, nors kiti miestelio tarnautojai planavo palikti vaikus su žmonomis, o patys laikinai pasitraukti. Artimi giminės, kaip ir Mamytės tėveliai, žvelgė į mus su gailesčiu.

Ateidavo baisios žinios apie rusų užimamas vis naujas vietoves. Jokių žinių nebuvo iš išvežtų į Rusiją artimų giminių. Vieną dieną Tėtis pareiškė, kad turime ruoštis palikti namus, ūkį. Mama ėmė pakuoti reikalingiausius daiktus ilgai kelionei. Buvo tokių, kurie Tėvelį atkalbinėjo nuo tos kelionės, sakė, Vokietijoje niekas neduos net vandens.

Svarbiausia buvo pasiimti kuo daugiau maisto, ypač rūkytos mėsos, lašinių ir džiovintos duonos. Labai svarbu buvo pasiimti šiltus patalus ir brezentą nuo lietaus, nes nežinia kas mūsų laukė kelionėje.

Lietuvos keliais

Taigi artėjant antrajai bolševikų okupacijai tėtis nusprendė namie nepasilikti, bet laikinai pasitraukti iš namų. Taip galvojo didelė dalis tautiečių, kurių dešimtys tūkstančių ėmė traukti į Vakarus, būdami tikri, nes buvo įtikinti vokiečių, kad tik laikinai. Sukvietęs tarnus Tėtis ūkį ir visą turtą paliko jų priežiūrai.

1944 metų liepos 4-oji buvo graži ir šilta diena. Tėveliai neturėjo priešų, sutarė su visais, ypač Tėtis padėdavo kiekvienam nelaimėje, todėl buvo populiarus valsčiuje. Saulei leidžiantis miestelyje pasklido žinia apie mūsų šeimos išvažiavimą. Kieme kelionei jau buvo paruošti trys vežimai. Susirinkę miestelėnai dar bandė tėvelį atkalbėti, esą Vokietijoje visi mirsime iš bado. Tačiau ne bado mes bijojome, bet rusų kulkosvaidžių iš lėktuvų, o vėliau amerikiečių bombų. Tėtis vis kartojo: „Melskimės, kad būtume visi kartu, o ne šaltame Sibire". Jo dvasinė ramybė teikė mums stiprybės, jis buvo mūsų užuovėja.

Mama labai verkė. Aš Musninkuose neturėjau savo amžiaus draugių, nes jau dvejus metus mokiausi Širvintų progimnazijoje, tad atsisveikinti neturėjau su kuo. Bandžiau kažkur slėpti savo mokyklines knygas, virpėjo širdis, galvojau – kur teks mokytis rudenį. Pakuotis kelionėn neturėjau ko, tik naują rudą gimnazistės suknutę, su kuria pasiekiau Vokietiją. Sesutė ramino verkiančią Mamytę, sakydama – tik pamatysime pasaulį ir vėl grįšime į namus. Vaikams buvo svarbiausia nepalikti šunelio, kuris buvo tikras mūsų draugas ir paguoda. Kieme liko dar du šunys, kurie suprato, kad šeimininkai juos palieka, jie ėmė staugti su mumis atsisveikindami.

Tėvai paliko viską, ką užgyveno sukūrę šeimą. Tuokdamiesi jie buvo neturtingi, bet abu buvo religingi, darbštūs ir teisingi, Viešpats juos laimino ir gyvenimas nuolat gerėjo. Išvykdami jie paliko du tarnus: vyrą ir moterį. Mama tarnaitei paliko laikrodį, kad galėtų atsikelti laiku pašerti gyvulių, pamelžti karvių, nes mūsų pasitraukimas, atrodė, buvo tik laikinas. Tarnų rankose liko ir visas ūkis. Tėvai suprato, kad daiktai yra laikini, ir juos bus įmanoma vėl įsigyti. Liko lovos, dvi rūbų spintos, dvi minkštos sofos, valgomojo ir kiti baldai. Sieninį laikrodį mama nunešė pas savo tėvus į Kaimynėlius. Dabar šis laikrodis yra pas mano pusseserę Marytę Vilniuje. Kai aš ten lankausi (esu praleidusi ne vieną savaitę), girdžiu jį mušant valandas. Laikrodis yra tapęs istorijos dalimi.

Mamytė nuolat dejavo. Buvo labai liūdna. Tėtis vis bandė raminti, kad tokia mūsų padėtis yra laikina, ir mes visi kartu grįšim namo. Bet juo daugiau laiko ėjo, juo mažiau buvo vilties grįžti. Tėtis vis dėkodavo Viešpačiui, kad visa šeima yra kartu.

Mamytė nemokėjo nei siūti, nei austi, bet mokėjo siuvinėti ir megzti. Ji jau ruošė savo dukroms pasogą ir turėjo sukrovusi austų lovos užtiesalų, rankšluosčių ir panašių buitinių dalykų. Tėveliai nutarė, kad brangius daiktus, kurių negalėjo pasiimti, ap-

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

saugoti nuo karo sunaikinimo padės kaimynas – patikimas ūkininkas. Jie viską sudėjo į didelę nerūdijančią vonią ir nuvežę ją užkasė ūkininko klojime, manydami, kad pasiims sugrįžę į namus. Visos mintys ir svajonės buvo grįžimas į namus. Bet Dievo planai nežinomi. Gyvenimas padiktavo neplanuotą ateitį, ir tėveliai, prieš iškeliaudami pas Viešpatį, nebepamatė savo namų.

1944 m. liepą iš savų namų pajudėjo per 70 000 lietuvių. Daugiausiai tai buvo kultūros, švietimo srities žmonės, tarnautojai, ūkininkai, tėvynės patriotai, tautos žiedas, kurį per 22-ejus laisvės metus išaugino Lietuvos valstybė, įsijungusi į laisvų Europos tautų šeimą.

Prasidėjo mūsų šeimos kelionė į nežinią. Tą liepos 4 d. vakarą kartu su mūsų šeima savo namus apleido ir daugiau musninkiečių: policijos viršininkas Jonas Kronkaitis su šeima (dviem sūnumis, kurių vienas – generolas majoras Jonas Kronkaitis Lietuvai atkūrus nepriklausomybę tapo Lietuvos kariuomenės vadu), policijos viršininko pavaduotojas su šeima, girininkas Maceika su šeima ir keli policininkai ant dviračių. Kas neturėjo savo arklių, Tėvelis jiems parūpino arklių iš buvusių tuščių dvarų, kurių savininkai buvo išvežti į Sibirą.

Taip liepos 4-osios vakarą visa gurguolė į Gelvonų pusę pajudėjo iš Tėvelio kiemo. Pirmas vežimas pajudėjo Tėvelio, antras – Mamytės, o trečias buvo mano kartu su sesute ir broleliu. Nuo to vakaro, kai Tėtis įdėjo į mano rankas vadeles, taip ir vairavau savo šeimos gyvenimą iki tėvelių mirties. Mus sekė kitų musninkiečių vežimai. Paskutinį kartą teko pervažiuoti Tėvelio rūpesčiu pastatytą medinį tiltą per Širvintą. Tėtis buvo susitaręs su gelvoniškiais, kurie turėjo prisijungti prie musninkiečių gurguolės. Negaliu išvardinti, kiek buvo šeimų iš Gelvonų, nes tolimoje kelionėje įvyko pasikeitimų. Prisimenu tik, kad Gelvonų kunigas, parapijos vikaras su dviračiu laikėsi arčiau Tėvelio vežimo. Vėliau šis kunigas atsidūrė Amerikoje ir vėl teko jį sutikti, ten jis ir mirė.

Tuo metu Lietuvoje vakarai dar buvo ilgi, naktis prasidėdavo apie 11–12 valandą. Apie vidurnaktį visa gurguolė sustojo kažkokiame dideliame sode, gal dvaro nuosavybėje. Vyrai nukinkė arklius, girdė, šėrė, o mums Mama paklojo guolį prie pat vežimo. Gerai, kad nelijo. Neprisimenu, ar teko ką nors valgyti. Naktis buvo trumpa. Iš ryto Mamytė nuėjo pas dvaro šeimininkus paprašyti nors šilto vandens. Mes turėjome duonos, dešrų ir dar Mamytės kepto pyrago su razinomis. Pasistiprinę žmonės ir pašerti arkliai per naktį atsigavo, ir rytą visi pajudėjo toliau į vakarus.

Nedariau jokių užrašų ir negaliu parašyti, kokiais keliais mūsų gurguolė važiavo. Prisimenu tik, kad mus sutikę žmonės klausinėjo apie mūsų kelionės tikslą, kodėl ir kur mes visi keliaujame. Atsakyti turėdavo Tėvelis, nes jis važiavo pirmas. Man liko prisiminimas, kad pavažiavus tolyn Lietuvoje mus ėmė kalbinti lenkiškai. Rodos, keliavome Lietuva, o tiek daug buvo kalbančių lenkiškai. Tokia vietovė man liko atmintyje, ypač pasiekus Vandžiogalą. Tie žmonės ne tik kalbėjo lenkiškai, bet ir laukė grįžtant rusų.

Tėvelio vežimas buvo labai populiarus, nes jis vežėsi radijo aparatą. Kai tik sustodavome, vyrai subėgdavo klausytis žinių apie karą – kaip ir kur karo frontas juda. Žinios buvo liūdnos. Po poros dienų sužinojome, kad Vilnius jau paimtas ir mūsų tėviškė rusų okupuota. Nusiraminimas buvo tik toks, kad spėjome išvykti iš namų laiku. Mūsų visa virtinė artėjo prie Vilkijos ir Nemuno. Beklausydami žinių sužinojome, kad Žemaitijoje formuojamas lietuvių karių frontas, kuris užsimojęs atstumti rusus ir išvaryti iš Lietuvos. Atrodo, kad frontas laikinai sustojo. Keliautojai suskilo: vieni pareiškė sukantys į Žemaitijos pusę, o kita grupė – į Suvalkiją.

Mūsų šeimos kelionės kryptį nulėmė iš Suvalkijos kilęs Musninkų policijos viršininkas Jonas Kronkaitis. Jis pasiūlė Tėveliui vykti į Suvalkiją, pas jo brolį ūkininką ir ten galvoti apie tolesnę kryptį. Sprendimas buvo padarytas – vykstam į Suvalkiją. Tačiau tuo metu dar nebuvome pervažiavę Nemuno. Pervažiuoti Nemunu į kitą pusę tapo didelė problema, nes visi keltai ir tiltai buvo vokiečių kariuomenės rankose. Mūsų keliautojų grupė buvo sumažėjusi, nes dalis pasuko į Žemaitiją. Daug vėliau, po kelerių metų, sužinojome, kad mes, kurie traukėmės per Suvalkiją, buvome laimingesni. Tų, kurie pasuko į Žemaitiją, šeimos buvo išblaškytos ir niekad nesusijungė.

Kaip persikelti per Nemuną? Pasiekus Vilkiją uždavinys nepalengvėjo. Toliau slinkome palei Nemuną, iki pasiekėm Veliuoną. Jau buvo vidurnaktis. Ten sutikom daugiau tokių bėglių kaip mes. Tarp jų Tėvelis sutiko pažįstamą viršaitį iš Veprių, su kuriuo bendravo Ukmergėje. Veprių viršaitis Šarka turėjo didelę šeimą – įvairaus amžiaus vaikų. Jie turėjo didelius vežimus ir vežėsi daug maisto. Vežimai buvo dideli ir sunkūs. Su Šarkos šeima teko kartu gyventi Vokietijoje, Hanau stovykloje, ir bendrauti. Likome draugai ilgiems metams. Iš kažkur atsirado vietos gyventojas, kuris galėjo perkelti žmones ir vežimus per Nemuną ir gerai pasipinigauti iš pabėgėlių. Tėtis su Šarka sudėjo jam ne tik lašinių, bet ir vertingų auksinukų, užstūmė vežimus ant plausto, ir per kelis kartus visi perplaukėm per didelę upę Nemuną. Savo ilgame gyvenimo kelyje teko matyti daug didesnių ir gražesnių upių už Nemuną, bet Nemunas liko mums brangiausias, didžiausias ir gražiausias.

Tą naktį pervažiavę Nemuną mažame miškelyje sustojome poilsio, nakvynei. Po savaitės ar daugiau kelionės jau mokėjome greitai susiruošti poilsiui. Tėveliui labiausiai rūpėjo arkliai. Iš ryto laukė kelionė į Suvalkiją, ir jai vadovavo Jonas Kronkaitis. Lietuva nėra tokia didelė, ir pavakary pasiekėm Kronkaičių tėvoniją – ūkį netoli Žaliosios. Kronkaičių šeima sulaukė daugelio neprašytų svečių. Buvome priimti su lietuvišku vaišingumu. Tą patį vakarą buvo išspręsta mūsų padėtis. Kronkaičių artimas kaimynas, kuris buvo vokiečių kilmės, buvo jau pasitraukęs į Vokietiją ir palikęs visai tuščią ūkį. Mūsų šeimai buvo pasiūlyta ten apsistoti. Laikinai apsistojome tuščiame kluone ant šieno. Buvo patogiau, negu naktį praleisti lauke, prie vežimų.

Rytojaus dieną lankėme Kronkaičius. Vyrai gaudė žinias apie paliktus namus. Rytojus nieko gero nelinkėjo, karas tęsėsi, ir frontas vis ėjo artyn. Suvalkijoje gyvenome apie dvi savaites: Mamytė šeimininkavo, o mes bėginėjome po apylinkę, susipažinome su naujais draugais. Vieną dieną Tėtis papjovė avį, buvo šviežienos, nes per visą kelionę teko tenkintis tik rūkyta mėsa. Pagaliau suvalgėme visą duoną, ir Mamytė ruošėsi kepti naują. Užminkė, nes turėjome miltų dar iš namų. Sekmadienio rytą visi išsiruošėm į Žaliąją, į bažnyčią. Tėveliai pasiėmė ir mane kartu, o abu dvynukai – sesutė Irena ir broliukas Jonukas – liko namuose su ten sutiktais draugais. Kelias į Žaliąją nėra tolimas, ir visi keliavome pėstute. Po šv. Mišių sutikome daug bėglių iš Rytų Lietuvos, tarp jų ir buvusį mano gydytoją Vincą Kožicą, kuris Vilniuje išgelbėjo man gyvybę. Prieš paliekant tėviškę visą žiemą aš smarkiai sirgau apendicitu. Tais laikais nebuvo antibiotikų, bet jaunas kūnas atlaikė apendicito trūkį, ir galėjau keliauti.

Tą sekmadienio popietę sukrėtė žinia, kad plentu į Vokietijos pusę traukia vokiečių kariuomenė, su savimi varydama rusų belaisvius. Kaimynas Kronkaitis ir kiti bėgliai ėmė krauti mantą į vežimus. Reikėjo ir mums traukti prie Vokietijos rubežiaus. Mama dejavo – kas daryti su užmaišyta tešla duonai? Vienintelė išeitis buvo suversti tešlą į maišą. Taip ir padarėme. Atėjo naktis. Mes su kitais pabėgėliais traukėme į Kudirkos Naumiestį. Kariuomenė netrukdė mums važiuoti. Liūdną vaizdą sudarė varomi rusų belaisviai, kurie vos tempė kojas, jie buvo alkani ir išvargę. Jų duonelė buvo pakelyje nupjauti rugiai, jie valgė grūdus ir pagriovyje mirdavo ar būdavo nušaunami. Tie vaizdai ilgai stovėjo mūsų akyse. Nežinojome ir kas laukia mūsų visų. Belaisviai buvo taip pat žmonės, kurie buvo priversti palikti savo namus, šeimas ir kariauti Stalino įsakymu.

Pasiekę Kudirkos Naumiestį tą naktį nemiegojome, nes buvome gainiojami po miestelį, per daržus ir įvairiais keliukais. Vėl sulaukėme gražios, šiltos dienos. Prie Vokietijos sienos, prie Šešupės tilto artėjo ir mūsų šeimos vežimai. Stojo tikra makalynė: arkliai, vežimai, žmonės veržėsi artyn Vokietijos sienos, o vokiečiai ne visus praleido. Tėvelis turėjo kažkokį leidimą, gautą Ukmergėje iš vokiečių, tad tėvelio ir mano vežimą praleido, o mamytės vežimą nukreipė atgal nuo sienos. Mamytė prapliupo ašaromis, Tėvelis ėmė šaukti kiek mokėdamas vokiškai: „Maine Frau... Maine Frau", nevažiuodamas tolyn nuo tilto. Pagaliau vokiečiai įsiklausė į vaikų verksmus ir vyro šauksmą ir praleido Mamytę su vežimu per Šešupės tiltą į Vokietiją.

Tęsinys kitame numeryje

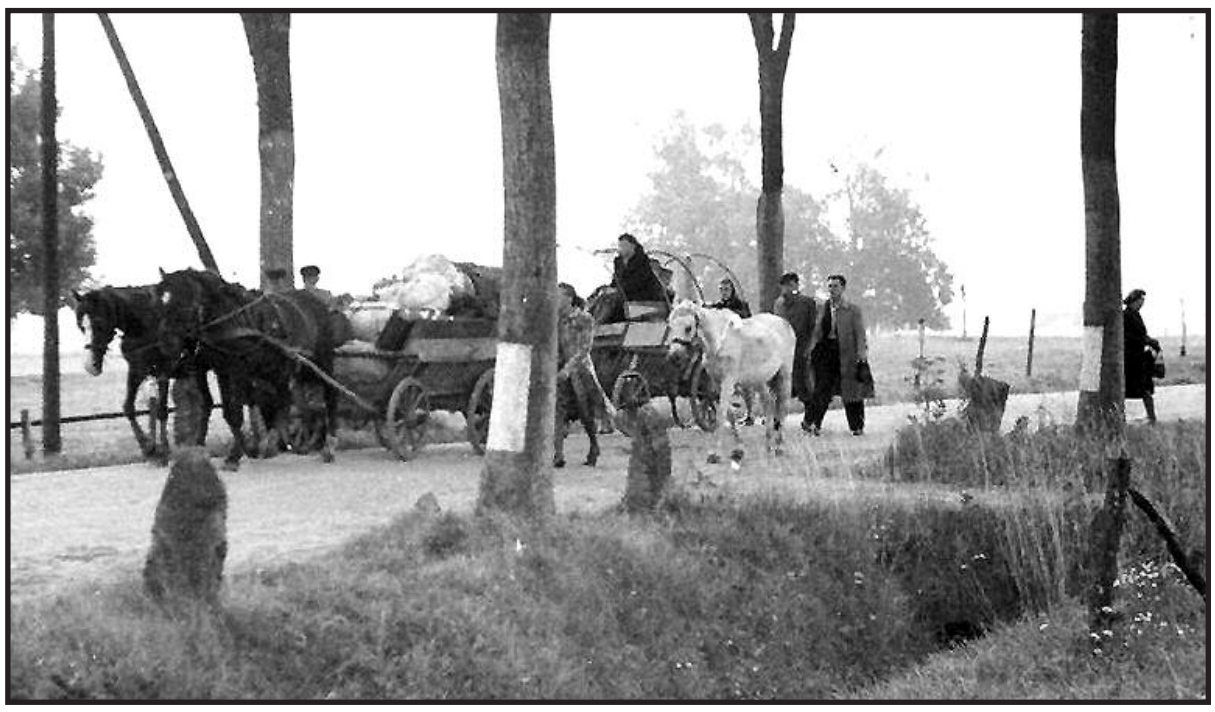

Lietuviai pabėgėliai Antrojo pasaulinio karo metais

Vytautas Varanius

ŠILTNAMIS

Ištrauka iš romano

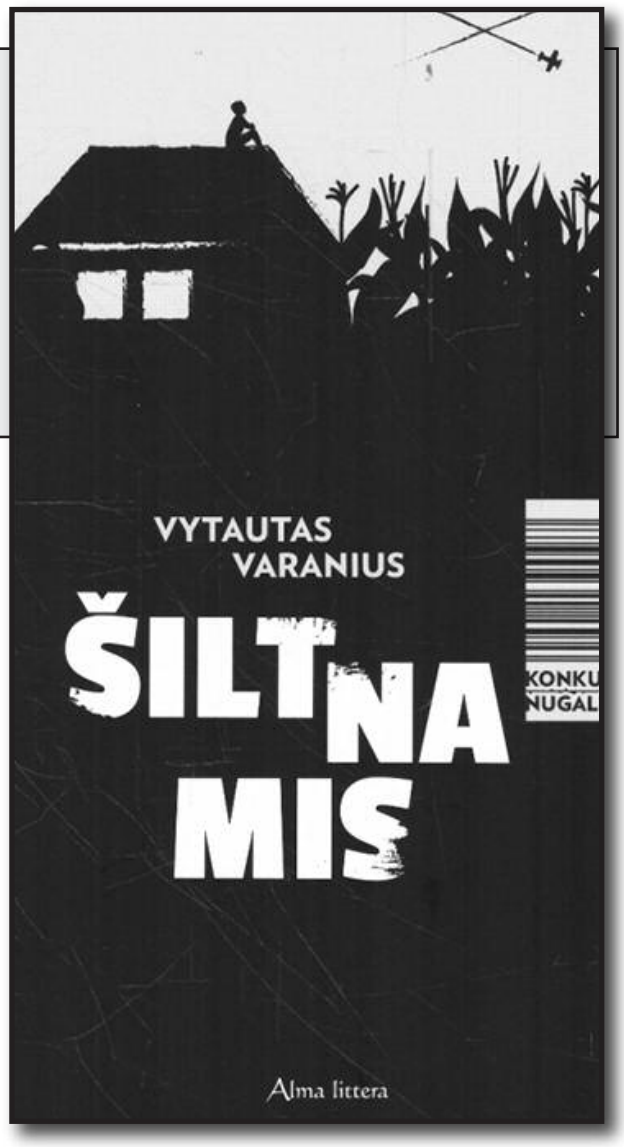

Vytautas Varanius. *Šiltnamis*. – Vilnius, Alma littera, 2019 (Penktojo leidyklos „Alma littera“ surengto paauglių literatūros konkurso laimėtojas)

Ji bėgo labai greitai. Rodės, jokia galybė nebūtų gebėjusi jos sulaikyti. Akyse degėl noras gyventi.

Numečiau kuprinę ant žemės ir plačiai išskėčiau rankas. Jau tuoj tuoj ji puls man į glėbį, ir mudu vėl būsim drauge.

Tada į aikštelę įsuko automobilis, žviegdamas padangomis sparčiai artėjo mūsų link. Negali būti! Kaip jie sužinojo?

Sustingau.

Nuleidau rankas. Nebegalėjau nieko padaryti.

Jie ir vėl ją pasiėmė.

20, GEGUŽES 16-OJI**

Sėdėdamas ant daržinės stogo dažnai ją prisimenu. Jos šypseną ir akis, šieno spalvos plaukus ir visada šiltas rankas, kurios vos prilietusios išsklaidydavo baimę, liūdesį, kurios lyg miškas saugodavo nuo vėjo.

Paskui ji išėjo.

Nuo tada tėtis draudžia mudviem su Elze apie ją užsiminti. Tačiau jam nepavyks ištrinti mamos. Nepavyktų, net jei labai stengtųsi.

Kur ji dabar?

Kartais įsivaizduoju ją kur nors trobelėje prie ežero skaitančią knygas, auginančią du gražius didelius šunis ir jūrą gėlių, kurias parduoda miestelio turguje. Arba regiu ją dideliame mieste, plačioje gatvėje, pilnoje skubančių praeivių, tokią vienišą ir pasiklydusią – tarsi benamę katę, ieškančią savo kačiukų. Noriu ištrūkti iš čia ir ją surasti.

❂❂❂

Mano vardas Elvinas, gyvenu vienkiemyje kartu su tėčiu ir Elze. Jai prieš dvi savaites suėjo septyneri – tikriausiai rugsėjį jau eis į mokyklą. Man šešiolika, ir aš turbūt jau nebesimokysiu – tikėtina, kad liksiu dirbti ūkyje. Mūsų mamos nebėra, – taip sako tėtis. Laikome liežuvį už dantų – tai viena pagrindinių šių namų taisyklių. Jų yra ir daugiau.

Dabar tylus vakaras – toks tylus, kokie būna tik gegužę, kai horizontas nusidažo elektrine spalva, o danguje – nė debesėlio. Sėdžiu ant stogo ir stebiu aukštai skrendančius lėktuvus, paskui save paliekančius ilgas baltas linijas. Toliau laukuose rūksta meteorito išmušta duobė, apsupta baltų furgonų. Jie čia jau visą savaitę – nuo tada, kai iš dangaus nukrito tasai daiktas. Šeštadienio laikraščio pirmajame puslapyje buvo išspausdinta mūsų ūkio nuotrauka, iš tėčio paėmė interviu. Trumpam ir pats pasijutau lyg įžymybė. Įdomu, ką jie rado toje duobėje?

Jeigu nėra kokio darbo, galiu ant stogo išgulėti visą vakarą, kol baltos linijos išraižo dangų it botago kirčiai.

Mūsų šeima prižiūri šiltnamį ir aplink jį kiek akys aprėpia besidriekiantį šviežiai sudygusį kukurūzų lauką – tą patį, į kurį nukrito meteoritas. Šiltnamis, daržinė ir mūsų namas yra pačiame centre, o aplinkui – vien kukurūzai. Su pasauliu mus jungia tik siauras ir tiesus kaip styga žvyruotas keliukas, kuriuo tėtis išvyksta parsivežti maisto produktų, išveža nukultus kukurūzus, sumedžiotų žvėrių kailius ar šiltnamyje užaugintas gėrybes.

– Elvi, ateik pažaisti! – pasigirsta mergaitiškas balsas apačioje. Tai Elzė, ji laiko rankose kamuolį. – Elviii! Prašau, pažaisk su manimi.

Aš tyliu. Atsigulęs ant stogo leidžiuosi nešamas dangumi praskrendančių lėktuvų, palydinčių vakaruose grimztančią saulę. Dar kiek pastovėjusi Elzė galop pasišalina nukabinusi nosį. Aš vienintelis su ja retkarčiais pažaidžiu. Ne šįvakar.

❂❂❂

Tėtis jau išėjo. Paprastai jis medžioja visą naktį ir grįžta paryčiais. Netrukus ir Elzė užmigs – turėsiu pakankamai laiko išsmukti ir grįžti. Tėtis nieko neįtars, o mažoji tikrai nepabus.

Elvinai, papasakok man istoriją, – paprašo Elzė, atsigulusi į lovą.

– Kokią istoriją?

– Papasakok vieną tų mamos istorijų.

– Apie didelį miestą?

– Taip! – nudžiunga ji ir užsitraukia antklodę iki smakro.

– Gerai, tačiau pažadėk, kad užsimerksi ir nebeatsimerksi.

– Gerai, Elvinai.

– Tada pradedu. Užsimerk.

– Jau.

Viename dideliame pilkame mieste skraidė nedidelis paukščiukas. Jis buvo toks mažas, kad niekas jo nepastebėdavo, miesto triukšmas, mašinų gaudesys užgoždavo jo giesmę. Paukščiukas vis sukdavo ratus miesto aikštėje, kur rymojo senoji liepa. Ji ten augo nuo neatmenamų laikų – buvo pats seniausias ir vienintelis medis visame mieste, kurio iš pagarbos niekas nedrįso kirsti. Čia buvo ir paukščiuko namai – tarp šakų, aukštai aukštai, kad nepasiektų alkanos miesto katės.

Ilgainiui paukščiuką, tuščiai sukantį ratus, užplūdo begalinis liūdesys. Mat anksčiau jis turėjo daugybę draugų – visą būrį įvairiausių paukščių, kurie gyveno miesto parke linksmindami laikraščius ant suoliukų skaitančius žmones, vaikus ir visus kitus praeivius. Tačiau miestui augant parką teko iškirsti, ir iš medžių gausybės teliko viena vienintelė liepa. Paukščiai išskrido ir nebegrįžo. Tik mažasis paukščiukas nusprendė pasilikti, nes liepoje buvo jo namai.

Apimtas širdgėlos paukščiukas pakilo aukštai aukštai, vis kilo ir kilo norėdamas nusimesti liūdesį, vildamasis danguje sutikti savo draugus ir bent trumpam užsimiršti, kad yra vienas. Tačiau danguje nieko nebuvo – vien troškūs smogo debesys. Paukščiukas liovėsi moti sparnais ir sklęsdamas pažvelgė žemyn. Apačioje, kur akys užmato, driekėsi pilkos betoninės džiunglės, kurių viduryje kantriai dienas skaičiavo senoji liepa. Iš taip aukštai rodėsi, kad miestas ją apsupo ir taikosi praryti. Paukščiukui skausmas suspaudė širdelę. Ne, namo jis nebegrįš. Paskutinį kartą pažvelgęs į tankų liepos vainiką jis nusprendė palikti miestą, kur niekas jo nepastebi ir negirdi. Suplasnojęs sparnais jis pasuko į pietus – gal ras ten senuosius draugus?

Elzė užmigo. Laikas eiti – Luka tikriausiai jau laukia.

20, GEGUŽES 17-OJI**

Tėtis parvežė žvėrį.

– Žinai, ką daryti, – pasakė ir užvertęs laikraštį nuėjo prigulti.

Pasiėmiau peilį ir patraukiau į daržinę. Šernas kabojo žemyn galva pririštas prie sijos, ant pakreiktų) šiaudų buvo prilašėję kraujo. Kulka pataikė tiesiai į smilkinį. Kurį laiką tiesiog stovėjau ir žiūrėjau į išvarvėjusias gailias akis lyg bandydamas prisijaukinti. Vienas dar niekada to nedariau, dar niekada pats nelupau žvėries – tik padėdavau tėčiui.

Pradėjau nuo užpakalinių kojų – jas reikia apipjauti prie kulkšnų, tada rėžti išilgai ir lengvais judesiais atskirti kailį nuo kūno. Paskui rėži papilvę, nudiri, prieini prie priekinių kojų ir baigi ties kaklu. (Galvos nediriam – ją tiesiog atskiriam nuo kūno.

Galop perpjaunu pilvą. Vidurius išverčiu į didžiulę pageltusią plastikinę vonelę. Paskui viską išplaunu, ir mano darbas baigtas.

Jaučiuosi purvinas. Tuoj ateis tėtis ir išskirstys mėsą.

❂❂❂

Vakar su Luką kalbėjomės, kuriame dešimtmety norėtume gyventi.

Jai labiausiai patinka devintasis dešimtmetis – neoninėmis spalvomis nušviestas Los Anželas, palei paplūdimį riedučiais skriejančios nerūpestingos merginos, tranki elektroninė muzika ir visus vienijanti niekada nesibaigiančio vakarėlio nuotaika. Vandenynas, saulė, palmės...

Kitaip negu ją, mane žavi dešimtasis dešimtmetis. Jeigu galėčiau keliauti laiku, tikriausiai pasirinkčiau darganotą to meto Sietlą. Norėčiau ten tais laikais gimti vien dėl muzikos: *Pearl Jam, Alke in Chains, Nirvana*... Turbūt ir pats gročiau kokioje nors grupėje, rašyčiau dainas, koncertuočiau. Daugeliui tokia muzika nepatinka – pernelyg negatyvi, liūdna. Tačiau man nesvarbu, ką sako kiti, – toje muzikoje aš randu save.

I'll keep you in a jar
And you will seem happy
I'll give you breathing holes
*You will think you're happy now.**

Vis dėlto – jei tik galėčiau atsukti laiką atgal, grįžčiau į praeitį, kai aš, Elzė, mama ir tėtis buvome kartu. Iš ateities atsineščiau savo dienoraštį ir duočiau tėvams paskaityti, kad jie suprastų, kas laukia mūsų šeimos. Gal tuomet jie neišsiskirtų, gal mama liktų su mumis, galbūt gyventume kur nors kitur, toli nuo čia, kur nebūtų taip liūdna.

---

* Laikysiu tave stiklainyje,
Ir tu atrodysi laiminga.
Leisiu tau kvėpuoti,
Ir tu galvosi, kad viskas gerai.

Kurtas Kobainas *Sappy* (liet. „Sentimentalus“).
(Čia ir toliau – *aut. past.*)

Mieloji Neringa,

Taip netikėtai sužinojau, kad Tu jau apleidai mūsų gretas. Pasigesiu Tavęs ir Tavo šiltos šypsenos.

Atleisk, kad aš uždelsiau pasiųsti kokiam leidiniui Tavo išreikštas mintis apie mano eilėraščių rinkinį. Atsimenu, kad buvai apkrauta rūpesčiais, matyt, todėl atsiuntei tekstą man. Kai apsilankei pas mane mano buvusiame butelyje, gal išgyvenai, kad nelauktai dabartinis „Litmenio" redaktorius pašalino Tave iš posto.

Liūdėdama Tavęs netekus ir tuo pačiu dėkodama Tau, siunčiu spaudai, kad skaitytojai prisimintų tavo išvystytą optimizmą bei plačią veiklos apimtį.

Lidija Šimkutė, 2020.3.25

P. S. Neringa Dangvydė Macatė – rašytoja, kritikė, iliustruotoja, redaktorė, ypač pasižymėjusi vaikų literatūros baruose. Mirė po sunkios ligos. Šių metų balandžio 6 d. Neringai būtų sukakę 45-eri.

Lidijos Šimkutės poezija primena Čiurlionio paveikslus, persmelktus efemeriškos šviesos

Iš dešinės: Neringa Dangvydė Macatė ir Lidija Šimkutė

Pristatymas M. K. Čiurlionio namuose, 2014 09 17

Neringa Dangvydė

Pasakysiu atvirai – mėgstu kūrybos vakaro ar knygos pristatymo žanrą. Tai tarsi sakralinis laikas, galimybė valandai kitai stabtelėti žodžių kryžkelėje visiems kartu: autoriui, jo artimiesiems, bičiuliams ir tiems, kurie kūrėją pažįsta tik iš tekstų... Pasitikrinti – kiek paveikslas, kurį siūlo kūrinio perskaitymas, sutampa su jį parašiusio žmogaus balsu.

Kitas dalykas, kuris mane žavi per kūrybos vakarus – kad juose, jei esi literatūros kritikas, gali kalbėti laisvai, žaismingai, betarpiškai, ir dalyvauji tik tuomet, jei autorius sudomina kaip asmenybė. Nes jei asmenybė būtų nyki – tiesiog rastum tūkstančius priežasčių atsisakyti.

Taigi pradėsiu linksma gaida – nuo klausimo, kuris mane ima persekioti vos tik kokiu nors būdu (išleista nauja knyga, per PDR ar gavusi recenziją į savo šešerius metus kuruotus literatūros kritikos puslapius „Literatūroje ir mene"...) susiduriu su Lidijos Šimkutės kūryba. Taigi klausimas skambėtų taip – kodėl autorė taip atkakliai siekia, kad apie jos knygas būtų „kažkas pasakyta"? – jei pastebėjote, pasinaudojau naujausios knygos pavadinimu – nors (dabar jau būtų laikas šiek tiek surimtėti...), juk Lidijos eilėraščiai kreipia į tylą, meditatyvų pasinėrimą į pasaulį, kuris egzistuoja anapus kalbos, tad bet koks bandymas įsprausti mintį į žodžio apvalkalą (turiu omeny ir literatūros kritikų pasisakymus, straipsnius, recenzijas) gali būti tai minčiai pražūtingas.

Kalba yra talpi, poezijos kalba – dar talpesnė, nes gali ne vien įvardyti, bet ir praplėsti suvokimo lauką, kai adresatas, į kurį kreipiasi kuriantysis (o menamas adresatas yra, kitaip kūryba nepasirodytų knygos pavidalu), tekstą interpretuoja jau savaip, ieškodamas individualaus santykio su metafora, kurią autorius sukūrė vienumoje, bet slapčia, žinoma, tikėdamasis, kad ji taps sava ir tam, kuris eilėraštį skaitys. Čia jau laikas pacituoti Lidiją (ne ištrauką, o visą eilėraštį iš „Kažkas pasakyta"):

POPIERIUS SUGERIA

akimirkos
liekanas
noriu išmainyti
šonkaulį
į žodį

Šešios minimalistinės eilutės, kurių viena – dar ir pavadinimas, toliau plėtosimos eilėraščio minties koncentracija. Popierius pajėgus sugerti ir išlaikyti tai, kas trapiausia – „akimirkos liekanas", užfiksuoti laikinumo pojūtį, kuriuo alsuoja visa Lidijos Šimkutės kūryba. Cituoju autorės pasisakymą: „Manau, kad rašome, norėdami perteikti mūsų gyvenimo trapumą. Rašome retrospekcijos pagauti ir norėdami atpažinti save ir bent apgraibomis nusakyti savo ir kitų džiaugsmo ir skausmo kelionę. Rašome, kai jaučiamės suvaržyti, vieniši. Rašome, kad alsuotume vienas kitame. Rašome, nes turime rašyti." („Literatūra ir menas", 1993 m. rugsėjo 4). „noriu išmainyti / šonkaulį / į žodį" – atkreipkime dėmesį: dar ne veiksmas, o tik noras. Aliuzija į biblinę Pradžių pradžios situaciją: „Iš pradžių buvo Žodis. Ir Žodis tapo kūnu..." – pasak vienos iš legendų, žmonijos pramotė Ieva buvo sukurta iš Adomo šonkaulio. Ir štai dabar – Lidijos Šimkutės miniatiūroje matome atgalinę intenciją – pageidavimą išmainyti šonkaulį į žodį, tai reiškia, prabilti, byloti apie pasaulio sąrangą. Sklaidydama autorės pasisakymus įvairiuose leidiniuose, aptikau prieš 17 m. „Šiaurės Atėnuose" (1997 08 30) spausdintą jos interviu apie moteriškumą ir vyriškumą poezijoje. Lidija tuomet kalbėjo, kad temos iš esmės yra tos pačios, bet vyrai ir moterys kūryboje prie jų skirtingai prieina. Remdamasi prancūzų rašytoja Anais Nin Lidija teigia, jog (cituoju) „moterys labiau linkusios į asmenišką (subjektyvią) raišką, „arčiau kaulo", o vyras tarsi siekia atitolti ir objektyviau pažvelgti į tą pačią situaciją ar temą. (...) Jeigu dominuoja impulsyvumas, emocijų liejimas, poezija „arčiau kaulo", aš matau, kad jos kūrėja yra moteris; poezija, kurioje jaučiamas tam tikras atstumas, racionalumas ar objektyvumas, matosi parašyta vyro".

Įtarčiau, kad Lidijos siekiamybė – suderinti šiuodu raiškos būdus. Mainydama „šonkaulį į žodį", išgrynindama savo poetinį kalbėjimą, ji kuria atstumą, objektyvizuoja patirtis, bet kartu stengiasi perduoti ir subjektyvius išgyvenimus, taip išgaudama miniatiūros minties skaidrumą. Neretai iš kelių užuominų miniatiūrose galima jei ne rekonstruoti, tai nuspėti žmogaus gyvenimo istoriją:

SLIBINO LAIVE

ji sukasi
pritraukdama
rugiagėlių dangų
su saulės spiralėmis
plaukuose

žvelgdama į miegą
pro griuvėsių langus

Mintyse galėtų iškilti, pavyzdžiui, toks vaizdas: moteris, stovinti kažkur ant ribos – tarp šiapus ir anapus – nepažeidžiama kaip deivė, su saulės spiralių aureole aplink galvą, ir žvelgia į miegančiuosius karo nuniokoto miesto griuvėsiuose (prisiminkime, jog pačios Lidijos vaikystė buvo paženklinta karo patirčių...). Taip fragmentiška subjektyvi atmintis, žinant autorės biografijos detales, perkeliama į universalų lygmenį. Arba:

APLEISTAS KIEMAS

su bevaisiu medžiu
priglaudė tavo kūną

lango šukės
išbarsyti užrašai
saugos tos nakties paslaptį
vasaros įgaus liūdesio skonį
gal kokioje nuošalioje vietoje
netikėtai sutiksiu šešėlį
nešantį tavo šviesą

Vėlgi nuo suvokėjo priklauso, kokias prasmes jis sudės į skaitomą tekstą, kokį paveikslą susikurs mintyse iš nuotrupų ir užuominų. Poetė Lidija kalba apie „lango šukes", o man, kaip literatūros kritikei, norisi kalbėti apie „kalbos šukes" jos poezijoje. Tai yra, jei mūsų kasdien vartojamą kalbą būtų galima palyginti su langu į pasaulį, tai Lidijos kūryboje kalba nėra kasdienė, ištariama ar užrašoma pilnais sakiniais – tai veikiau šukės, bet ne pabertos atsitiktinai, o kruopščiai, su juvelyriniu tikslumu sudėliotos į spalvotus vitražus arba mandalas, kurias, kaip daug kas iš čia esančiųjų turbūt žinote, Lidija piešia kaip jos kūrybos pasaulį reprezentuojančius maginius ženklus. Tekstų raktu galėtų būti ir Lidijos žodžiai iš interviu „Kultūros baruose": „Pasąmonė, atmintis, atsitiktinumai ir vaizduotė atsiskleidžia paslaptingiausiais būdais, nuolat mus stebindami. Daugelis žmonių gyvena netyrinėdami savęs. Manau, poeto užduotis – nerti į paslaptį ir pasakyti, kad žmogus yra šios paslapties šventykla" (2005, Nr. 6).

Interviu darytas 2005-aisiais. O štai eilėraštis iš 2013 metų rinkinio – tarsi liudijimas, kad autorė lieka ištikima sau:

BEVEIDIS VĖJAS

Išskaptavo veidą
Kurio randai saugo
Paslaptį

Skaidri vaizdų estetika kviečia meditacijai: merginos „saulėtu siūlų klegesiu / siuvinėja sapnus" (p. 24); „saulės virpesys / perskėlė mūsų šešėlius" (p. 48); „žodžiai lėtai nuplaukė / nuo tavo krantų" (p. 50); „lapų kvapas / švytėjo ant mūsų rankų / praregėjome" (p. 60); „tavo paskutinis skrydis / kreida nupiešė baltas / bures nakties danguje" (p. 86); „medžiai suvirpo / vakaro saulei nušluojant / nuo šaligatvių praeivius" (p. 98). Ir dar viena miniatiūra ištisai:

DEBESYS KRENTA

į jūrą
ir iškyla salomis

baltos burės
skęsta migloje
klykia paukščiai
horizontai išnyksta

Tiesą pasakius, šis tekstas (ir ne tik jis...) man primena Čiurlionio paveikslus, persmelktus efemeriškos šviesos, kuri skverbiasi pro lengvus, tarsi iš tylos nuaustus prigesintų spalvų voratinklius ir leidžia stebėtojui grožėtis iš rūkų išnyrančiais Raigardo slėnio peizažais. Todėl ir čia, Čiurlionio namuose, Lidijos kūryba organiškai įsipina į vakaro visumą. Kartu su rudens akordais – tarsi „kažkas pasakyta".

Šimkutė Lidija. *Kažkas pasakyta* / Something is Said: eilėraščiai / Poems. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2013. – 144 p. Viršelyje Daliutės Ivanauskaitės iliustracija.

Kino pavasaris namuose

Ieva Marija Mendeikaitė

Šiais metai Kino pavasaris, kaip ir daugelis kitų renginių, vyksta namuose. Per „Žmonės Cinema", „Kino Fondas" bei kitas legalias kino žiūrėjimo platformas galima išvysti daugybę šio festivalio filmų, kurie savo menine verte žiūrovui paliks neišdildomą įspūdį iki kitų metų. Filmus, kurių verta nepraleisti, tuojau pat ir aptarsime.

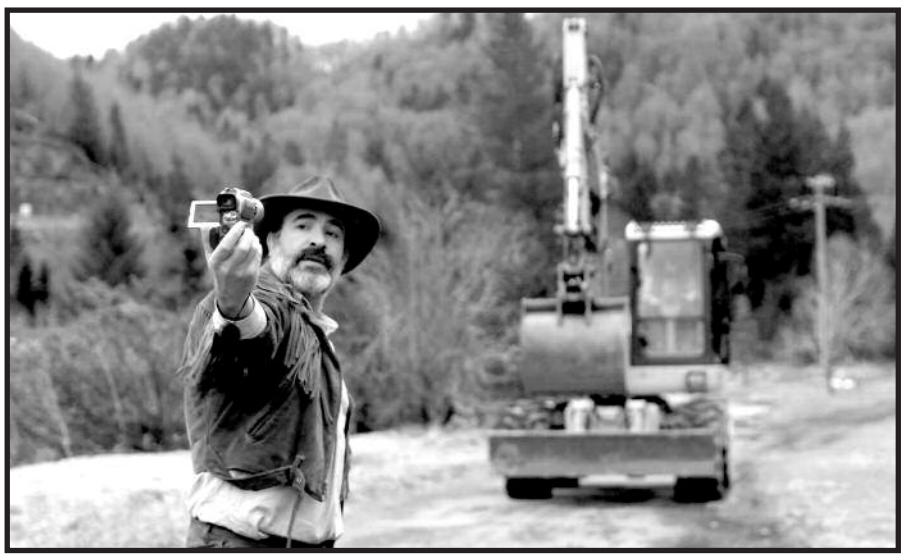

Jean Dujarden kinofilme „Zomša"

Pirmasis filmas – „Supernova". Tai lenkų režisieriaus Bartosz Kruhlik ilgametražės režisūros debiutas, jau pelnęs geriausio debiuto apdovanojimą. Tylus, saulėtas sekmadienis. Čiulba paukščiai, mūkia karvė, loja šuo. Staiga kaimo kelyje pasirodo vienas vaikas, tada kitas, pagaliau – jauna moteris. Ši, vedina dviem mažamečiais, sprunka nuo svirduliuojančio ir išgėrusio savo vyro. Šeimos konfliktą nutraukia eismo įvykis. Kaltininkas, žymus Lenkijos politikas, iš įvykio vietos pasišalina ir taip pakeičia savo ir visos kaimelio bendruomenės likimus. Linčo teismas tampa neišvengiamas. Filmas Gdynės kino festivalyje pripažintas geriausiu metų lenkų debiutu. Tai savotiškas visuomenės tyrimas, istorija apie tai, kaip nelaimė, atsitiktinis įvykis paveikia bendruomenę, kaip joje kinta įprasti galios santykiai. Supernova – sprogstanti žvaigždė, paskutinioji žvaigždės gyvavimo ciklo stadija. Perėjus į tokią supernovos stadiją, žvaigždės sukaupta energija staiga atpalaiduojama, materija plinta iki 30 000 km/s arba 10% šviesos greičio, šviesumas padidėja kelis šimtus milijonų kartų arba daugiau kaip 20 ryškių. Supernovos sprogimui pasibaigus susiformuoja pluoštinis ūkas arba plerionas ir neutroninė žvaigždė arba juodoji bedugnė.

Antrasis filmas – „Kristaus kūnas". Tai dar vienas lenkų kino režisieriaus Jan Komasa darbas šalia tokių kaip „Varšuva, 1944-ieji" (Warsaw '44, 2011), „Savižudžių kambarys" (Suicide Room, 2004), „Gera tave matyti" (trumpametražis) Nice to See You). „Kristaus kūnas" šių metų programoje yra laikomas vienu ryškiausių ir daugiausiai dėmesio sulaukusių filmų, ir tikrai ne veltui, kadangi tai tikrai nuostabi juosta. Tai istorija apie 20-metį Danielį, kuris po sunkaus nusikaltimo patiria dvasinę transformaciją jaunimo pataisos namuose. Atėjus metui juos palikti, jis svajoja tapti kunigu, tačiau kriminalinė praeitis – neįveikiama kliūtis. Pakeliui į naują darbo vietą jis persirengia kunigu ir dėl komiško atsitiktinumo perima nuošalaus miestelio parapiją. Neįprasta jauno, charizmatiško dvasininko praktika tampa akstinu vietinei bendruomenei pradėti susitaikymo procesą po neseniai įvykusios tragedijos. Tačiau Danielio praeitis netrunka pasivyti. Vis dėlto ne tik siužetas, tačiau ir pagrindinį vaidmenį filme atliekantis Bartoszas Bielenia yra vienas didžiausių atradimų – tokių iškalbingų akių ekrane reta.

Trečiasis filmas – „Sinonimai"; tai gana turtingą filmografiją turinčio Izraelio režisieriaus Nadavo Lapido darbas. Tai istorija apie jauną vyrą Joavą, kuris pabėga iš Izraelio, norėdamas ištrinti savo kilmę ir tapti tikru prancūzu. Vaikinas pabunda nuogas tuščio buto vonioje, visi jo daiktai dingę. Joavą išgelbsti jauna prancūzų porelė, jie ir tampa jo vedliais nepažįstamame mieste. Vaikinas atsisako kalbėti hebrajiškai ir bet kokia kaina stengiasi atrasti naują tapatybę – nuo stilingos aprangos iki besaikio prancūziškų sinonimų mokymosi. Išradingas filmas, laimėjęs Berlyno „Auksinį lokį", kalba apie pastangas sukurti save iš naujo. Festivalio koordinatorė Mantė Valiūnaitė teigia, kad „filmas jau nuo pat pirmų minučių žada nepaprastą kelionę, kurioje dėl originalios režisūros ir stipraus scenarijaus skleidžiasi politinis kontekstas ir tapatybės klausimai. Įsimintina vaidyba ir montažas sukuria komišką ir aštrią intonaciją. Šio filmo laisvė, tikiu, daugeliui primins geriausius prancūzų Naujosios bangos filmus."

Ketvirtasis filmas – „Zomša" (org. – „Deerskin"). Tai gerai žinomo prancūzų režisieriaus, elektroninės muzikos atlikėjo ir didžėjaus Quentin Dupieux filmas. Pagrindinis filmo herojus Žoržas (Jean Dujardin) turi fetišą zomšui. Tiesą sakant, manija šiai medžiagai tokia stipri, kad po skyrybų visas santaupas vyras išleidžia vintažiniam elnio odos švarkui. Šis idealiai gula ant pečių, o dar tie kutai! Dabar Žoržas – kietas, lyg kitas žmogus. Vieną vakarą pakelės užeigoje stileiva sutinka barmenę Denisę (Adele Haenel) ir, apsimetęs režisieriumi, įkalbina remti neegzistuojantį jo kino projektą. Viskas tik tam, kad gautų dar daugiau zomšinių drabužių. Jei įmanoma – visus pasaulyje. Žoržo beprotybė pasiekia kulminaciją. Tai humoro jausmą tikrinanti ir įnoringus filmų snobus iš vėžių išmušanti juosta, kurioje ją stebintys žmonės gali matyti daug šmaikštaus pasaulio absurdo.

Na, ir paskutinis, penktasis filmas – „Pieno baras". Nors filmukas skirtas ikimokyklinio amžiaus vaikams, manau, kad tiks ir jų tėveliams. Filmo režisierė – Danijoje gyvenanti lietuvių animatorė Urtė Oettinger. Filmo scenarijų ji kūrė kartu su Agne Adomėne (kuri kartu ir filmo prodiuserė su kompanija „Art shot") bei scenariste Marija Kavtaradze. Filmo personažai – meškinas Mikas, voverė Sonata bei katinas Gabrielius – dienas leidžia „Pieno bare". „Pieno baras" – legendinė kavinė Vilniaus senamiestyje, kurios šiuo metu nebėra, bet daugeliui kelia gražius prisiminimus nuo vaikystės. „Norėjome sukurti tokį animacinį filmą, kurį žiūrėtų mūsų pačių vaikai. „Pieno baras" kalba apie nepilnas šeimas, mano vaikystėje tai buvo gėda, o dabar, labai tikiuosi, yra absoliučiai normalu. Lygiai taip pat kaip daugiavaikės šeimos, emigrantų šeimos, šeimos be vaikų ar vienos lyties asmenų šeimos. Juk šeima – tai kartu gyvenantys, vienas kitą mylintys ir gerbiantys žmonės. Bet kokioje šeimoje augantis vaikas yra svarbus ir ypatingas. Tikiu, kad mūsų vaikai bus už mus protingesni, tolerantiškesni, neribojami stereotipų, jei „Pieno baras" gali prie to prisidėti, būtų nuostabu", – sakė filmo režisierė Urtė Oettinger. „Labai norėtųsi, kad „Pieno barą" pamatytų kuo daugiau vaikų kartu su tėveliais ir paskui aptartų filme nagrinėjamas temas. Karantino laikotarpiu ekranai lieka viena iš nedaugelio pramogos formų, todėl labai tikimės, kad žiūrėsite ir „Pieno barą", – sakė animacinio filmo prodiuserė A. Adomėnė.

Šiuos ir kitus filmus jau galite išvysti anksčiau minėtose legalaus kino platformose ir taip paremti mylimus menininkus ir jaunuosius kūrėjus. Būkime neabejingi geram kinui!

Animacinio filmo „Pieno baras" fragmentas

Torill Kove viešnagė Vilniaus knygų mugėje

Atkelta iš 3 psl.

Ingeborga po vyro mirties laisva. Ji rašo Kasparui laišką, tačiau dviračiu važiavęs paštininkas jį pameta, o ožka jį suėda. Ingeborga veltui laukia atsakymo, o jos plaukai vis auga. Viena mergaitė Veslenė ypatingai moka supinti jos kasas. Kokia pabaiga? Ogi numiršta ta visų gerbiama rašytoja Sigrid Undset, kuri yra ir Ingeborgos giminaitė. Ir Kasparas susiruošia vykti į laidotuves, ten abu ir susitinka.

Danų poetui užkliuvus už mylimosios plaukų ir susilaužius pirštą pasikviečiama Veslene, kuri vienintelė moka tuos plaukus sutvarkyti. Perpildytam traukiny prie Veslenės prisėda Petrus (jiedu ir yra Torill Kove animatorės tėvai). Jiedu irgi vienas kitą pamilsta. Veslene nukerpa Ingeborgos plaukus, o su Petrumi sukuria šeimą ir susilaukia trijų dukterų. Taigi animatorės tėvai susitinka tarsi visai atsitiktinai. Kyla daug klausimų. Ar gali sužinoti visą įvykių eigą iki savo gimimo? Ar egzistavimas yra tik sutapimas? Ar svarbūs yra maži dalykai? Kol Kasparas ieško įkvėpimo, atrodo, visai nereikšmingi dalykai (prastas oras, nerūpestingas paštininkas, alkana ožka, slidžios grindys) turi daug daugiau įtakos jo gyvenime, nei kas galėtų pagalvoti. „Visi atsitiktinumai turi įvykti, kad mes gimtumėme, kitaip būčiau sėklytė, klajojanti danguje", – sako Torill. – Smagu ir įdomu ir tai, kad žmonės tiek prasmės skiria tam tolimam giminystės ryšiui".

Apie save, savo seseris, tėvą ir mamą. Toks yra autobiografinis Torill Kove filmas „Aš ir mano Moulton dviratis" (2014). Jai septyneri, jos – trys seserys, svajoja turėti dviratį. Mergaitei kyla daug klausimų: kodėl jų tėtis vienintelis mieste su ūsais, kodėl visi kiti vaikai turi dviratį, o ji ne, kodėl jų namuose kėdės trikojės, kodėl jų namai keisto modernaus stiliaus. Šis filmas labiausiai patinka mažoms mergaitėms. Ateity dailininkė rašytoja Torill Kove žada sukurti filmo ir knygos „Aš ir mano Moulton dviratis" tęsinį.

Rašytoja, kalbanti vaiko kalba. „Mano filmai artimi literatūrai, nes prieš pradedama kurti animaciją, pradedu nuo tam tikros istorijos, todėl juos lengva paversti knyga, – prisipažino Torill Kove. – Man svarbiausia pasakojimas, istorija, o ne abstrakcijos. Kalbu pirmuoju asmeniu, vaiko kalba vaikams – kad ta kalba pasiektų kuo daugiau širdžių". Pagal savo animacinius filmus ji parengė ir iliustravo knygas „Danų poetas" (2007). „Aš ir mano Moulton dviratis" (2014), „Mano senelė lygino Karaliaus marškinius" (2017) ir „Gijos" (2017) – jas buvo galima įsigyti Vilniaus knygų mugėje) ir „Kur turėtų gyventi katės?" (2018).

Dailininkė iliustruotoja. Torill Kove yra iliustravusi ir kitų autorių knygas: daugiausia Henrik Hovland: „Johanas Jensenas jaučiasi kitaip" (2003), „Johanas Jensenas ir meilė" (2005), „Johanas Jensenas išgyveno stebuklą" (2009), „Johanas Jensenas važiuoja naktiniu traukiniu" (2019). Taip pat Endre Lundo Erikseno „Pirmasis žmogus nusišlapinęs Mėnulyje" (2009) ir Constance Irbeck-Nilsseno „Iš kur atsiranda mintys?" (2018).

2015 metais jai buvo įteiktas Anders Jahre apdovanojimas už meno pasiekimus. Ji apdovanota prestižine Norvegijos premija už kūrybinius nuopelnus.